

Л. О. Петрова, кандидат філософських наук

ЕТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: НЕБЕЗПЕКА ВІЙН ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У даній статті розглядаються глобальні небезпеки, які постали перед людством внаслідок військової діяльності. Автор доходить висновку про потребу у новій філософсько-етичній парадигмі, заснованій на принципі відповідальності з огляду на його методологічне значення щодо урозуміння небезпек, пов'язаних із сучасними війнами та збройними конфліктами. В умовах розвитку військової діяльності виявлено та обґрунтовано необхідність використання принципу відповідальності як нового категоричного імперативу військово-професійної моралі.

Ключові слова: *проблема війни і миру, екологічні проблеми у військовій сфері, етика відповідальності.*

Актуальність проблеми. Проблема війни і миру завжди була і є найгострішою проблемою людства. Вирішення цієї проблеми пов'язано, перш за все, з політикою основних суспільних сил сучасності. Яким шляхом буде розвиватися світ? Які заходи необхідно вжити для того, щоб запобігти можливій війні? Від відповідей на ці питання залежить майбутнє людства. Досягнення науково-технічного прогресу безпосередньо впливають на появу нових видів озброєння та військової техніки. Прийняття сучасних зразків озброєння та військової техніки на озброєння передбачає виникнення нових форм і способів його застосування, а отже, новітніх типів війн. Накопичення екологічних проблем у військовій сфері – свого роду бомба сповільненої дії, яка загрожує майбутньому людини з огляду на можливість незворотності процесів.

Актуальність теми посилюється через останні події, що відбуваються в Україні. Тому необхідним стає прогнозування майбутнього, урахування наслідки, які передбачити можна, а виправити ні. Особливою за таких умов стає відповідальність за наслідки військової діяльності.

Осмислення глобальних проблем сьогодення має свою специфіку відносно феномену відповідальності і полягає в тому, що вона розглядається вже не стільки як характеристика, котра має суттєве значення для виконання певного виду діяльності людини, а швидше як необхідна характеристика людської життєдіяльності в цілому, як найважливіший життєвий принцип сучасної людини, без наявності якого неможливе самозбереження людства (Г. Йонас), неможлива універсальна макроетика як етика відповідальності (К.-О. Апель),

неможлива людська комунікація (Ю. Габермас, Е. Левінас, М. Рідель, П. Рікер) тощо.

Становлення етики в суспільстві за умов екологічної кризи презентоване працями таких видатних екофілософів сучасності, як А. Швейцер, Х. Ролстон, П. Тейлор. Ідеї відповідальності людини перед природою вперше зустрічаються у працях М. Хайдеггера. Серед українських дослідників відповідальності можна виділити Н. Тарасова, М. Лемковського, Т. Яковенка, І. Тимошука, В. Жадана, А. Єрмоленка.

Що стосується теоретичного розгляду етики відповідальності в контексті небезпеки наслідків воєн та конфліктів сучасності маємо недостатню кількість публікацій. Наявні лише перші спроби усвідомлення деяких аспектів ризиків, що утворює сучасна армія [1].

Мета статті – обґрунтування необхідності цілепокладання принципу відповідальності як засадничого принципу запобігання воєн та конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Використання плодів науково-технічного прогресу у військовій сфері досить часто пов'язане з нарощуванням військового потенціалу, з черговими військовими випробуваннями та приготуваннями. В процесі наукових відкриттів вчені можуть не відчувати, що вони ними несуть негативні наслідки для людей. Але ті вчені, які, наприклад, працюють у військових, розвідувальних установах при виконанні конкретних замовлень, прекрасно розуміють, що їх дослідження (ядерна, атомна, хімічна, біологічна та інша зброя) слугують певним цілям. Але водночас зброя може слугувати і як засіб стримування агресивних намірів [2].

Усе це разом свідчить про те, що у військовій сфері, як і в інших галузях життєдіяльності людини, зосереджується надзвичайно велика кількість екологічних обставин, несумісних із раціональним природокористуванням.

Особливу небезпеку становить неконтрольоване зростання кількості держав, які володіють ядерною зброєю. З винаходом ядерної зброї питання моралі зникло взагалі, адже вона створює небезпеку на всіх етапах, починаючи від розробки закінчуючи випробуваннями.

Збільшуються масштаби руйнувань, якими супроводжуються військові конфлікти, що призводить до збільшення кількості біженців. Негативний вплив війн насамперед позначається на кількості і якості населення. За підрахунками вчених, за останні п'ятдесят шість століть відбулося близько 14 500 війн, у яких загинуло понад 3,6 млрд людей [3, с. 96].

Якщо проблема війни і миру існувала з часу виникнення людства, то екологічна проблема виникла в останні століття. Природа внаслідок військових операцій знищується або сильно пошкоджується, погіршуються чи стають нестерпними природні умови життя місцевого населення, втрачаються природні ресурси [4].

У цьому ж ряду військових злочинів проти людства і природи, на превеликий жаль, тепер події на території східних областей України. Екологічні наслідки військових дій на Донбасі, такі ж як економічні, соціальні і людські втрати, є катастрофічними [5]. «Здоров'я держави, – писав Гегель у статті “Конституція Німеччини”, – знаходиться не стільки в спокої мирного часу, скільки в русі війни» [6, с. 65]. Адже ніякі посилання на державну, економічну або технічну доцільність і вищі наукові інтереси не можуть виправдати моральних і матеріальних збитків, позаяк сучасна криза є не лише кризою довкілля, але й універсально-онтологічною кризою, яка загрожує самому буттю. Тому у центрі уваги автора статті – відповідальність як принцип буття, що забезпечує виживання і людства, і природи.

В. І. Вернадський говорив, що людина має добре усвідомлювати свою активну, перетворюючу роль у відносинах з технікою та природою. Вчений стверджував: «На певній сходинці розвитку цивілізації людству доведеться взяти на себе відповідальність за її подальшу еволюцію» [7, с. 17].

Ураховуючи екологічні небезпеки, німецький філософ А. Швейцер висунув принцип «благоговіння перед життям», включаючи в нього своєрідну етику, а саме «етику благоговіння перед життям» [8]. Тільки в цій етиці людина служить суспільству, не приносячи себе йому в жертву.

Етика відповідальності Г. Йонаса є своєрідним продовженням ідей, започаткованих А. Швейцером. У своїй фундаментальній праці «Принцип відповідальності», яка має величезний вплив на свідомість нашого часу, вчений висловлює занепокоєння розвитком сучасного суспільства і висуває ідею створення нової етики. Саме цей видатний філософ сформулював категоричний імператив для сучасної доби: «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на Землі» [9]. Відповідно до нової етики, людина стає відповідальною не тільки за власні вчинки по відношенню до інших людей, а й за наслідки власної діяльності у майбутньому. Саме цей імператив, у різних його варіантах, став базовим принципом подальшого розвитку різних сфер людського буття (політика, економіка, екологія, наука, педагогіка та ін.). При цьому відповідальність постає як новий обов'язок людини в світі, що зосереджується на далекосяжному плануванні, передбаченні наслідків дій, які мають безперечний вплив на майбутнє. Людство не може дозволити собі ризикувати, коли під загрозу поставлене його існування.

Німецький філософ Клаус Міхаель Маєр-Абіх вважає, що сучасна людина не бажає бути відповідальною перед прийдешніми поколіннями [10, с. 79]. Підтримуючи цей напрям, Д. Бьолер говорить, що «бути відповідальним за майбутнє означає брати на себе співвідповідальність за постійний поступ морального» [11, с. 96].

Досліджуючи проблему співвідповідальності, К.-О. Апель вважає, що «якого ж ще значення має набувати принцип відповідальності, слушно висунутий Гансом Йонасом як головний принцип сьогоднішньої етики, як не те, що індивідуально ставиться в обов'язок кожній окремій людині, а саме відповідальність як спільна вселюдська співвідповідальність усіх за наслідки й побічні наслідки колективної діяльності людей». Саме К.-О. Апель відзначає, що колективну безвідповідальність необхідно замінити колективною відповідальністю. Акцентуючи увагу на комунікативних засадах розвитку людського буття, він головну увагу приділяє питанню обґрунтування етичних норм, цінностей, зокрема і в сфері екології. Тому дискурсивну етику К.-О. Апель розглядає як адекватну відповідь на виклики екологічної кризи [12, с. 413–454].

Відомий американський філософ Дж. Ролз розуміння поняття відповідальності поширює на характер людських взаємовідносин. Він у контексті поглядів А. Бергсона, Г. Йонаса здійснює перехід від морального розуміння відповідальності до соціальної трактації. Він наголошує: «Хто однаково відкидає і претензії себе майбутнього до самого себе, та інтереси інших, той є не тільки безвідповідальним відносно них, але й стосовно власної персони» [13, с. 576].

Український вчений А. Єрмоленко вважає, що потрібна відповідь на запитання, як саме ми повинні жити у злагоді один з одним і у злагоді з природою? А це вже запитання практичної філософії, яка об'єднує в собі питання і філософії природи, і філософії техніки, і філософії науки, і філософії культури, і філософії господарства, і філософії права [14, с. 106].

Висновки. На наш погляд, головна причина того, що сучасний світ є кризовим, полягає в тому, що прогресує диспропорція між технічними можливостями людини, зокрема військовими і її духовно-етичним розвитком. Але людство має усвідомити, що війни завжди несуть за собою смерть, розруху та страждання і на порядок денний має постати розробка методів та технологій для уникнення переходу конфліктів на поле битви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Севрук І. І. Екологічна складова формування військового професіонала у суспільстві ризику / І. І. Севрук // Вісн. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Серія «Філософія». – Х. : ХНПУ, 2013. – Вип. 41 (ч. 1). – С. 47–58.
2. Онопрієнко М. Морально-ціннісні імперативи розвитку науки і техніки у філософії Г. Йонаса / М. Онопрієнко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія : зб. наук. пр. – 2008. – № 2 (8). – С. 48–51.

3. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – 816 с.
4. Шевчук В. Війна є найбільш руйнівним фактором впливу на людей, природу, економіку, політику [Електронний ресурс] / В. Шевчук. – Режим доступу: http://www.ukrpryroda.org/2014/07/blog-post_29.html.
5. Війна на Донбасі – це друга після Чорнобиля військово-техногенна катастрофа в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrpryroda.org/2014/11/blog-post_8.html.
6. Гегель Г. В. Ф. Политические произведения / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Наука, 1978. – 438 с.
7. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1991. – 270 с.
8. Швейцер А. Благоговение перед жизнью : пер. с нем. / А. Швейцер. – М. : Прогресс, 1992. – 572 с.
9. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації : пер з нім. / Ганс Йонас. – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
10. Маєр-Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від доквілля до спільноті / К. М. Маєр-Абіх ; пер. з нім., післямова, примітки А. Єрмоленко. – К. : Лібра, 2004. – 196 с.
11. Бюлер Д. Ідея та обов'язковість відповідальності за майбутнє / Дитрих Бюлер // Філософська думка. – 2007. – № 1. – С. 117–135; № 2. – С. 77–95; № 3. – С. 81–99.
12. Апель К.-О. Екологічна криза як виклик дискурсивній етиці / К.-О. Апель // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія : підручник / А. М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – С. 413–454.
13. Ролз Дж. Теорія справедливості / Дж. Ролз ; пер. з англ. О. Мокровольський. – К. : Основи, 2001. – 822 с.
14. Єрмоленко А. М. Екоетика у світлі парадигмального повороту в філософії (попередні зауваги до критики екологічного розуму) / А. М. Єрмоленко // Філософська думка. – 2008. – № 3. – С. 88–108.

ЭТИКА ОТВЕТСТВЕННОСТИ: ОПАСНОСТЬ ВОЙН И ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Петрова Л. А.

В статье рассматриваются глобальные опасности, возникающие перед человечеством в результате военной деятельности. Поэтому возникает потребность в новой философско-этической парадигме, основанной на принципе ответственности с его методологическим значением для понимания рисков, связанных с развертыванием современных войн и вооруженных конфликтов. Подчеркнуто, что в условиях развития военной деятельности принцип ответственности становится новым категорическим императивом военно-профессиональной морали.

Ключевые слова: проблема войны и мира, экологические проблемы в военной сфере, этика ответственности.

ETHICAL RESPONSIBILITY: DANGER WAR AND ARMED CONFLICTS IN SOVREMENNOM MYRE

Petrova L. O.

The paper is concerned with global dangers faced by humanity as a result of military activity. The author comes to conclusion about necessity for a new philosophical and ethical paradigm, based on the principle of responsibility to its methodological significance for understanding of the risks associated with expansion of modern wars and armed conflicts. In context of military operations and development revealed the necessity of use principle responsibility as a new categorical imperative military professional ethics.

The problem of war and peace has always been and is the most acute problem of mankind. The solution for this problem is mostly due to the policy of basic social forces of the present. In what way the world will develop? What measures need to be taken to prevent possible war? The answers to this questions depends the future of humanity. Continuous development of military activity entails changing ecosystems. Big harmful impact on them is covered in a problem of existence, and stockpiling of conventional weapons; astill big danger to ecology is constituted by weapons of mass destruction, especially nuclear.

Destructive impact of military activity on the habitat human environment has many faces. Heavy damage of ecology is caused by wars, leaving a long-healing wounds.

Acceptance of modern weapons and military equipment on arms involves the emergence of new forms and methods of its application, so the newest types of wars. The accumulation of environmental problems in the military sphere – a kind of time bomb that threatens the future of a person, considering a possibility of irreversibility of processes.

Relevance of a subject amplifies the latest events occurring in Ukraine. The heroic defense of Ukraine's independence, freedom and dignity has provided an impulse to revival and further search of new spiritual foundations and sources of human existence.

Therefore, it becomes necessary to predict the future, taking into account the consequences that can be provided, but not to correct. Therefore, it becomes necessary to bring up a question of responsibility for consequences of military activities. The aggravated responsibility of military to the possibility of the future shall become a basis of modern military life.

Key words: *the problem of war and peace, environmental problems in the military sphere, ethics of responsibility.*

